

УДК [342.7] (477) «14-17»

Мартинюк Олексій Володимирович –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Oleksii V. Martyniuk –

candidate of juridical sciences, associate professor,
assistant professor of department for theory and history of state and law and
administrative law,
Vasyl Stus Donetsk National University
(21 600-richchia Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Злочини проти власності жінки в Україні (друга половина XIV – перша половина XVII ст.)

У статті розглядаються злочини проти власності жінки в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. Зосереджується увага на основних поняттях та юридичних конструкціях кримінального права вказаного періоду, а також на чинниках, що впливали на ступінь покарання злочинця. Розглядаються такі злочини, як крадіжка, грабіж, розбій, знищення (пошкодження) і спалення майна та покарання, що призначалися за них.

Ключові слова: жінка, злочини проти власності жінки, звичаєве право, Судебник Казимира 1468 р., Литовський Статут, Литовсько-Руська держава, Річ Посполита.

В статье рассматриваются преступления против собственности женщины в Украине во второй половине XIV – первой половине XVII века. Сосредотачивается внимание на основных понятиях и юридических конструкциях уголовного права указанного периода, а также на факторах, которые влияли на степень наказания преступника. Рассматриваются такие преступления, как кража, грабеж, разбой, уничтожение (повреждение) и сожжение имущества, а также наказания, которые назначались за них.

Ключевые слова: женщина, преступления против собственности женщины, обычное право, Судебник Казимира 1468 г., Литовский Статут, Литовско-Русское государство, Речь Посполитая.

O.V. Martyniuk Crimes against Women's Property in Ukraine (the Second Half of 14th – the First Half of the 17th Century)

The article deals with crimes against women's property in Ukraine in the second half of the 14th – the first half of the 17th century. Attention is focused on the main definitions and legal constructions of criminal law during the mentioned period as well as on factors which influenced the level of criminal's punishment. Such crimes as theft, robbery, armed robbery, destruction (damage) and arson of property and punishment for them have been addressed.

In the second half of the 14th – the first part of the 17th century private property institute continued developing in Ukraine and as a result the legislator drew its special attention to the protection of property rights. The objects of property included croplands, forests, hayfields, lakes, rivers, and agricultural and home-made products, constructions etc. At the same time important role had a division of all the property on movable and immovable.

The main sources of criminal law of that time were a legal custom, statute zemstvo certificate (privileges), Kazymyr's Code of Justice of 1468 as well as Lithuanian Statute as in force in 1529, 1566 and 1588.

Women's property rights were protected by both the law and the custom. Taking into account the level legal system property rights of higher society (first of all pani) were protected by more severe sanctions comparing to the same rights of ordinary women. Criminal's social standing influenced his punishment. Punishment for the mentioned crimes were different. It could be fines, injuries or death penalty. But women's

property rights were not restricted comparing to the men of the same social standing. The national law was characterized by gender equality.

Keywords: *women, crimes against women's property, customary law, Kazymyr's Code of Justice of 1468, Statutes of Lithuania, Lithuanian Russian state, Polish-Lithuanian Commonwealth.*

Постановка проблеми. У добу безперервного реформування національної правової системи, що була розпочата майже три десятиліття тому, актуальними залишаються проблеми, пов'язані із захистом права власності. Відповідно до ст. 41 Конституції України одним з найважливіших соціально-економічних прав людини є право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, а право приватної власності є непорушним [1]. Тому злочини проти власності традиційно вважаються одними з найпоширеніших і найнебезпечніших злочинних діянь, що посягають на одне із найцінніших соціальних благ – право власності. Захист права власності у різні історичні епохи мав завжди особливе суспільне значення, відтак держава повсякчас намагалася приділяти належну увагу захисту всіх форм власності встановленням, у тому числі, кримінальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У історико-правовій науці злочини проти власності особи, у т. ч. жінки, в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. були предметом наукових досліджень таких вчених, як В. Гончаренко, Г. Демченко, О. Кривоший, С. Кудін, О. Лабур, Ф. Леонтович, М. Максимейко, П. Музиченко, А. Рогожин, В. Тацій, О. Шевченко, М. Ясинський та інші.

Невирішені раніше проблеми. Нині в історико-правовій науці проблема інституту злочинів проти власності жінки за нормами права, що були чинними в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. вивчена недостатньо. Вчені, досліджуючи різні аспекти майнових злочинів, не зосереджували уваги на вивченні злочинів проти власності осіб жіночої статі. Відтак, висновки, зроблені вітчизняними та зарубіжними істориками права, потребують подальшого узагальнення та розвитку.

Метою статті є дослідження інституту злочинів проти власності жінки в Україні протягом другої половини XIV – першої половини XVII ст.

Виклад основного матеріалу. Протягом другої половини XIV – першої половини XVII ст. у вітчизняному праві розвивалося поняття права власності. За твердженнями Рогожина А. Й., Гончаренка В. Д. та Святоцького О. Д. у польському та литовському праві поняття власності з'явилося досить рано [2, с. 191-192]. Так, у Польському королівстві з цією метою спочатку використовували термін «дідівщина», тобто володіння речами, одержаними у спадщину «від дідів». Надалі його витіснило поняття «власність» (власність) [3, с. 180]. У Литовському Статуті 1529 р., який закріплював права і привілеї шляхти як землевласницького стану, також існував спеціальний термін «власність», хоча інколи зустрічалося і таке поняття, як «отчина» [4].

Одним із основних завдань права досліджуваного періоду була охорона приватної власності. Про це йдеться у багатьох артикулах Литовського Статуту. Об'єкти власності були різними: маєток з залежними селянами, орні землі, ліси, сіножаті, озера, річки, продукти сільського господарства і ремісницького виробництва, будівлі тощо. Важливе значення при цьому набирав розподіл усіх речей на рухоме і нерухоме майно. До останнього за польським правом належало усе, що було пов'язане із землею. Згідно норм Литовського Статуту до нерухомого майна зараховувались маєтки, землі, будови, ліси тощо, а до рухомого – «інші всякі добра і пожитки». У зазначену добу законодавець здійснює перші спроби формалізувати право власності на основі правовстановлюючих документів. Серед таких документів можна виокремити великокняжі листи, судові рішення, письмові дозволи, заповіт, а також листи на вислужене нерухоме майно [5, с. 148].

У розглядуваний період в Україні жінка отримувала майно у власність наступними способами: під час одруження у формі посагу та за інститутом віна, через успадкування, а також шляхом укладання різних правочинів (угод) – купівлі-продажу, позики, застави, дарування і т. д.

Кримінальне право Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої виокремлювало злочини, що стосувалися порушення майнових прав жінки. До них слід віднести крадіжку, грабіж, розбій, знищення (пошкодження) або спалення майна.

Крадіжка («тятьба»), або таємне викрадення чужого майна вважалася одним із найпоширеніших злочинів проти власності жінки у досліджуваний період вітчизняної історії. Об'єктом даного злочинного діяння могло бути рухоме майно, а також челядь. Про це свідчить і актові джерела [6, с. 471-478, 750-751]. Судебник Казимира 1468 р. та Литовський Статут допускали крадіжку челяді та людей, а винного чекала кара «яко злодея» [7, с. 175].

Процес подальшого ускладнення уявлень про поняття крадіжки порівняно з епохою Київської Русі знайшов закономірний розвиток у Судебнику Казимира 1468 р., статутних земських грамотах (наприклад, привілей Київській землі 1507 р.) та Литовському Статуті. Як зазначав Ф. І. Леонтович, законодавство Великого князівства Литовського повністю перейняло систему Руської Правди. Так, статті Судебника Казимира 1468 р. розрізняють «тятьбу большую» (крадіжка коней) від меншої, про «лицо злодейское великое» згадує привілей Київській землі 1507 р. [7, с. 174].

Литовський Статут остаточно розмежовує «велику тятьбу» від меншої. Під першою законодавець розуміє крадіжку особливо цінних порід коней («покраденье свирни, свирепа скарбного, спижарнаго»), а також речей та майна, вартість яких перевищувала певну норму. Згідно Судебника Казимира (наприклад, ст. 13-15), а також першої та другої редакції Литовських Статутів вартість крадених речей не повинна була перевищувати півкопи (I, XIII, 1; II, XIV, 4) (*Примітка.* Перша римська цифра – номер редакції Литовського Статуту, друга римська цифра – номер розділу, третя арабська цифра – номер артикулу). Якщо ж вартість вкраденого перевищувала вказану норму, злодія чекала смертна кара. Статут у редакції 1588 р. встановлює таку норму у розмірі чотирьох коп грошей (III, XIV, 7). У випадку крадіжки інших речей, а також на менші суми за вищевказані, злодіїв чекало грошове покарання (I, IX, 2, XII, 1-14; II, XIII, 7-12; III, X, 9, 14, XIII, 5-11).

На розмір покарання впливала повторність крадіжки, майнова неспроможність злодія, вік крадія. Особливу увагу законодавець звертав на соціальний стан злочинця. Литовський Статут розрізняв татьбу різних речей – королівських, князівських, панських, землянських та мужицьких. Коли ж злодій був неспроможним заплатити штраф, йому відрізали вуха. Рецидивіста карали смертною карою [8, с. 38].

Окремо розглядалися крадіжки, скоєні представниками нижчих верств населення стосовно осіб шляхетського походження, що обумовлювалося становим характером правової системи Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої. Слушно зауважує О. В. Лабур, зазначаючи, що при характеристиці обсягу порушених прав шляхетської верстви закон не акцентує уваги на статі. Рівнозначність відшкодування за вкрадене була однаковою для всіх людей шляхетного походження [9, с. 423].

Між епохою існування Київської Русі та становлення Литовсько-Руської держави починає виділятися грабіж. Під ним розумілося відкрите заволодіння чужим майном або грошима. Вирізнялося кілька його видів: грабіж при нападі, грабіж худоби за спричинену потраву, грабіж як помста за кривду (наприклад, пограбування міщанами селян за несплачені борги, пограбування селянами шляхтичів у відповідь на пограбування останніми у них майна) тощо. Як зазначав О. В. Сурілов, «наказуемым был только грабеж бесправный в отличие от «вредного грабежа», под которым понимали конфискацию имущества» [10, с. 19].

У Статуті зазначалося, що якби хтось здійснив напад на чужу маєтність, село або на чийсь челядь, спричинив такими діями збитки або заподіяв комусь поранення, повинен понести відповідне покарання (I, VII, 19). Злочинець зобов'язувався повернути награване («шкоду оправити») та сплатити відповідну грошову компенсацію («грошей заплатити»). Сума грошової компенсації включала в себе відповідний розмір нав'язки постраждалим за спричинену моральну та фізичну шкоду («водлугь стану навезти»), а також сплату певної суми грошей на користь «вряду». Так само як і крадіжки, у судах окремо розглядалися пограбування шляхтянок простолюдинами (III, XIII, 3, 4).

Іншим злочином був розбій. Під цим суспільно небезпечним діянням Литовський Статут розумів злочинне посягання на майно і здоров'я особи. Сурілов О. В. зазначав, що «разбой отличался от наезда тем, что он совершался в форме нападения в пути. По Литовским Статутом разбой влек за собой смертную казнь» [10, с. 19]. Леонтович Ф. І. стверджував, що «под разбоем разумеется убийство, соединенное с находом, наездом на чужой дом и с грабежом, отнятием чужаго имущества. Потоку и разграблению – наказанию Правды за разбой – соответствует страчение шыи, выволанье и грабеж литовскаго законодательства» [11, с. 171]. Законодавець відносив розбій до особливо небезпечних злочинів, а на ступінь покарання за його вчинення не впливала стать постраждалої особи (осіб). Так, розбій, окрім нанесення особі майнових збитків, призводив до ушкодження здоров'я, і тому за сукупністю злочинів карався смертю (I, VII, 21; II, XI, 23; III, XI, 30-33). Якщо хто-небудь був убитий під час такого нападу, всі учасники, незалежно від їхньої ролі, каралися смертю.

Якщо розбійником виявлявся шляхтич, його чекало особливе покарання у формі «виволання» (викрикування), оскільки воно пов'язувалося з публічним оголошенням вироку. Виволання призводило до громадянської смерті засудженого. Така людина переставала існувати для закону як особистість: вона втрачала шляхетство, права на майно, змушена була переховуватися за кордоном. Якщо такого шляхтича б упіймали, його належало вбити [2, с. 199]. Джерелами норм Литовського Статуту, в яких йшлося про виволання, за твердженням Кудіна С. В., були відповідні статті Руської Правди [11, с. 134]. Черкаський І. Ю. зазначав, що виволання є інститутом українського звичаєвого права [12, с. 100], Бардах Ю., Леснодорський Б. та Пієтчук М. – польського [128, с. 156], Максимейко М. – німецького [13, с. 167-169].

Існування такого виду покарання за розбій у вигляді виволання у вітчизняному кримінальному праві досліджуваної доби можна пояснити декількома причинами. По-перше, як і у добу Київської Русі, законодавець відносив розбій до особливо тяжких злочинів, об'єктом якого були не лише особисті та майнові права

особи, а й права сім'ї, суспільства, держави в цілому. Тому особливо ганебними визнавалися подібні діяння, що вчинялися представниками шляхетської верстви. По-друге, у переважній більшості саме шляхта, ймовірно, не хотіла коритися вимогам закону. З цього приводу слушно зауважує С. В. Кудін, зазначаючи, що феодална знать через своє привілейоване суспільне становище у певних випадках не хотіла коритися вимогам закону, порушувала правопорядок. Тому законодавець, з метою здійснення відчутного впливу на осіб свавільних, змушений йти на збільшення кількості артикулів, у яких говориться про призначення виволання [11, с. 134]. Зазначимо, що з XVI ст. виволання замінюється менш суворим покаранням – опалою. Опальний шляхтич також мусив залишити територію держави, проте це була втрата громадянських прав, а не честі.

У період, що розглядається, знищення (пошкодження) або спалення майна було одним із злочинів проти власності жінки.

Законодавство відрізняє підпал від інших видів знищення або псування майна. У добу Київської Русі підпал вважався особливо небезпечним злочином разом із розбоєм та крадіжкою коней, а санкцією для злочинця було найсуворіше покарання – «поток і пограбування». Слід погодитися з твердженням О. І. Чистякова, який зазначає, що «поджог имел повышенную социальную опасность, поскольку в деревянной Руси от одного дома или сарая могло сгореть целое село или даже город. В зимних условиях это могло привести и к гибели массы людей, оставшихся без крова и предметов первой необходимости» [14, с. 48].

Особливу увагу підпалу приділяли артикули Судебника Казимира 1468 р., виокремивши, зокрема, підпал умисний [15, с. 57-59]. Згідно норм Литовського Статуту навмисний підпал житлових приміщень (замків, будинків, подвір'я та інших подібних місць) карався спаленням злочинця («маеть быти самъ спалень огнем спалень»), а за рахунок його майна відшкодовувалася шкода потерпілій особі (III, IV, 30, XI, 18, 40). Суворість покарання була пов'язана з певними причинами. Так, підпал вважався діянням, що спричинював не лише значні збитки, але й міг привести до великих людських втрат. Як зазначав Ф. І. Леонтович, «за лесные пожары, учиненные «смыслне,

недбанством», назначается каранье горлом» [7, с. 177]. Зазначимо, що третя редакція Статуту «кару горлом» замінює на сплату «шкоди» (II, X, 17; III, X, 17). Законодавець також встановив відповідальність для запобігання крадіжок під час пожеж. За приховування «згубы» Статутом у редакції від 1566 р. призначався штраф, розмір якого перевищує вартість краденої речі вчетверо, а третя редакція прирівнює даний злочин до «большой татьбы» (II, XIV, 27; III, XIV, 28).

Очевидно, що призначати покарання за підпал могла і громада на підставі норм українського звичаєвого права. Як зазначав Г. В. Демченко, «поджогъ принадлежалъ къ числу техъ довольно многочисленныхъ деяній, которыя обсуждались «водле старого обычая» и «чего в техъ правахъ не было описано» [16, с. 193].

Інші способи знищення майна тягли за собою покарання у вигляді сплати різних розмірів штрафу. Тут можна виокремити знищення або псування меж та знаків власності від знищення чи псування інших речей. Литовський Статут, так само як і Руська Правда, згадує про переорання, спалення чи просте знищення межових знаків, бортної межі, про перегородження тином дворової межі тощо. Закон встановлює штраф у розмірі дванадцяти коп «хозяину и толко ж господарской вины», за переорання межі – три копи грошей (I, VIII, 10; II, IX, 9; III, IX, 18).

Найменші штрафи призначалися за псування речей. Литовський Статут згадує про

незаконне ловлення риби в озерах, звірів у лісі, знищення греблі, гатки або млина. Злочинці карались штрафом у розмірі дванадцяти коп. Знищення соколиних і лебединих гнізд, пташиних принад каралося штрафом у розмірі від трьох до шести коп (I, IX, 9-19; II, X, 9-16; III, X, 8-16).

Висновки. У другій половині XIV – першій половині XVII ст. в Україні продовжував розвиватися інститут права власності, відтак законодавець зосереджував особливу увагу на захисті майнових прав особи. До злочинів проти власності жінки слід віднести крадіжку, грабіж, розбій, знищення (пошкодження) або спалення майна. Майнові права жінок усіх суспільних верств захищав як закон, так і звичай. Зважаючи на становий характер правової системи, майнові права осіб вищих суспільних станів (передусім, шляхтянок) захищалися суворішими санкціями порівняно з аналогічними правами простолюдинок, а на покарання злочинця, перш за все, впливав його соціальний стан. Покарання за вказані злочини призначалися у різних формах – від грошових штрафів і тілесних покарань до простої або кваліфікованої смертної кари. Проте, майнові права жінок не зазнавали обмежень порівняно з чоловіками того самого соціального стану, а вітчизняному праву була притаманна тенденція до гендерної рівноправності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Історія держави і права України : підручник. У 2 х т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре, 2003. – Т. 1. – 656 с.
3. Бардах Ю. История государства и права Польши / Ю. Бардах, Б. Леснодорский, М. Пиетрчак ; пер. с польского И. Б. Грековой и др. – М. : Юридическая литература, 1980. – 559 с.
4. Аналіз артикулів трьох редакцій Литовського Статуту проводиться за текстами, опублікованими у виданні «Временникъ Императорскаго Московскаго общества Истории и Древностей Россійскихъ» (I ред. – у кн. 18 за 1854 р., II ред. – у кн. 23 за 1855 р., III ред. – у кн. 19 за 1854 р.).
5. Мартинюк О. В. Еволюція правового регулювання державної реєстрації речових прав на нерухоме майно в Україні (X – XVIII ст.) / О. В. Мартинюк, С. О. Слободянюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – 2007. – Вип. 36. – С. 146-152.
6. Ясинський М. Н. Матеріали для історії судоустроюства и судопроизводства въ Литовко-Русскомъ государстве. Акты о копныхъ и панскихъ судах / М. Н. Ясинский. – Київ : Тип. Императорскаго Университета Св. Владиміра, 1897. – Томъ 1. (1501-1588). – 1897. – 846 с.

7. Леонтович Ф. И. Русская Правда и Литовский Статут, в видах настоятельной необходимости включить литовское законодательство в круг истории русского права / Ф. И. Леонтович // Антологія української юридичної думки. В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. – К. : Юридична книга, 2002. – Том 2: Історія держави і права України: Руська Правда. – 2002. – С. 155–223.
8. Історія українського права : навч. посібник : Матеріали до курсу лекцій з історії української державності / за ред. О. О. Шевченка. – К. : Олан, 2001. – 214 с.
9. Лабур О. В. До питання про соціальну поведінку жінки за нормами кримінального права Литовських Статутів / О. В. Лабур // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2003. – Спеціальний випуск. – С. 421-424.
10. Сурилов А. В. Общественно-политический строй и право Великого княжества Литовского. Лекция для студентов юридического факультета КГУ / А. В. Сурилов. – Кишинев, 1961. – 22 с.
11. Кудін С. Поняття «поток і пограбування» у кримінальному праві України XI – першої половини XVII ст.: історично-правовий аналіз / С. В. Кудін // Право України. – 2003. – № 6. – С. 132–135.
12. Черкаський І. Поволання над трупом забитого / І. Черкаський // Праці комісії для виучування історії західно-руського та вкраїнського права. – 1925. – Вип. перший. – С. 90-107.
13. Максимейко Н. А. Источники уголовных законов Литовского Статута / Н. А. Максимейко. – К. : Тип. Императорского Университета Св. Владимира, 1894. – 184 с.
14. История отечественного государства и права : учебник / Под ред. О. И. Чистякова. – М. : БЕК, 1996. – Часть первая. – 368 с.
15. Судебник князя Казимира (29 лютого 1468 р.) // Хрестоматія з історії держави і права України. Навч. посібник для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / За ред. В. Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре, 1997. – Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. – 1997. – С. 57-60.
16. Наказання по Литовському Статуту вь его трехъ редакціяхъ (1529, 1566 и 1588 гг.). Изследование Г. В. Демченка / Г. В. Демченко. – Киевъ : Тип. Императорского Университета Св. Владимира, 1894. – Часть первая. – 273 с.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1996. – No. 30. – St. 141.
2. Istoriia derzhavy i prava Ukrainy : pidruchnyk. U 2 kh t. / za red. V. Ya. Tatsiia, A. Y. Rohozhyna, V. D. Honcharenka. – K. : In Yure, 2003. – T. 1. – 656 p.
3. Yu. Bardakh, Istoriya gosudarstva i prava Polshi / Yu. Bardakh, B. Lesnodorskyi, M. Pyetrchak ; per. s polskoho Y. B. Hrekovoi y dr. – M. : Yuridicheskaya literatura, 1980. – 559 p.
4. Analiz artykuliv trokh redaktsii Lytovskoho Statutu provodytsia za tekstamy, opublikovanyymi u vydanni “Vremennyk Ymperatorskoho Moskovskoho obshchestva Ystoriy y Drevnostei Rossiiskyykh” (I red. – u kn.18 za 1854 r., II red. – u kn. 23 za 1855 r., III red. – u kn. 19 za 1854 r.).
5. О. В. Мартиниук, Evoliutsiia pravovoho rehuliuвання derzhavnoi reiestratsii rechovykh prav na nerukhome maino v Ukraini (Kh – KhVIII st.) / О. В. Мартиниук, S. О. Slobodianiuk // Derzhava i pravo : zb. nauk. prats. Yurydychni i politychni nauky. – 2007. – Vyp. 36. – Pp. 146-152.
6. М. N. Yasynskii, Materiali dlia ystoriy sudoustroistva y sudoproizvodstva v Lytovko-Russkom hosudarstve. Akti o kopnikh y panskykh sudakh / M. N. Yasynskiy. – Kiev : Tip. Imperatorskago Unyversyteta Sv. Vladymira, 1897. – Tom 1. (1501-1588). – 1897. – 846 p.
7. F. Y. Leontovych, Russkaia Pravda y Lytovskiy Statut, v vydakh nastoiatelnoi neobkhodymosti vkluchyt lytovskoe zakonodatelstvo v kruh ystoriy russkago prava / F. Y. Leontovych // Antolohiia ukrainskoi yurydychnoi dumky. V 6 t. / Redkol.: Yu. S. Shemshuchenko (holova) ta in. – K. : Yurydychna knyha, 2002. – Tom 2: Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: Ruska Pravda. – 2002. – Pp. 155–223.
8. Istoriia ukrainskoho prava : navch. posibnyk : Materialy do kursu lektsii z istorii ukrainskoi derzhavnosti / za red. О. О. Shevchenka. – K. : Olan, 2001. – 214 p.
9. О. В. Labur, Do pytannia pro sotsialnu povedinku zhinky za normamy karnoho prava Lytovskykh Statutiv / О. В. Labur // Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky. – 2003. – Spetsialnyi vypusk. – Pp.

421-424.

10. A. V. Surylov, Obshchestvenno-polytycheskyi stroi y pravo Velykoho kniazhestva Lytovskoho. Lektsyia dlia studentov yurydycheskoho fakulteta KHU / A. V. Surylov. – Kyshynev, 1961. – 22 p.

11. S. Kudin, Poniattia “potok i pohrabuvannia” u kryminalnomu pravi Ukrainy XI – pershoi polovyny XVII st.: istorychno-pravovyi analiz / S. V. Kudin // Pravo Ukrainy. – 2003. – No. 6. – Pp. 132–135.

12. I. Cherkaskyi, Povolannia nad trupom zabytoho / I. Cherkaskyi // Pratsi komisii dlia vyuchuvannia istorii zakhidno-ruskoho ta vkrainskoho prava. – 1925. – Vyp. pershyi. – Pp. 90-107.

13. N. A. Maksymeiko, Istochnyky uholovnikh zakonov Lytovskoho Statuta / N. A. Maksymeiko. – K. : Typ. Imperatorskoho Unyversyteta Sv. Vladymyra, 1894. – 184 p.

14. Istoriya otechestvennoho hosudarstva i prava : uchebnik / Pod red. O. Y. Chystiakova. – M. : BEK, 1996. – Chast pervaia. – 368 p.

15. Sudebnyk kniazia Kazymyra (29 liutoho 1468 r.) // Khrestomatiia z istorii derzhavy i prava Ukrainy. Navch. posibnyk dlia yuryd. vyshchykh navch. zakladiv i fak.: U 2 t. / Za red. V. D. Honcharenka. – K. : In Yure, 1997. – Tom 1. Z naidavnishykh chasiv do pochatku KhKh st. – 1997. – Pp. 57-60.

16. Nakazanie po Lytovskomu Statutu v eho trekh redaktsiiakh (1529, 1566 y 1588 hh.). Yzsledovanie H. V. Demchenka / H. V. Demchenko. – Kievъ : Typ. Ymperatorskoho Unyversyteta Sv. Vladymira, 1894. – Chast pervaia. – 273 p.